

Tündöklés és bukás

VISSZHANG - LXII. évfolyam, 15. szám, 2018. április 13.

Az, hogy a Berlinben született Boris Groys egy előadáson a kilencvenes években figyelemre sem méltatta tolmácsát és fordítóját, nem szép dolog (Tillmann J. A.: *Oroszok orbitális országa*, *ÉS*, 2018/5., febr. 2.). Boris Groys (retrospektív) megtalálja a reményt a reménytelenségben, a szépet a szürke monotóniában, a szabadságot a szabadságtalanságban, kijelöli a különbséget az elnyomás és eme stádium között, és például rámutat, hogy a gazdaság növekedési, gyarapodási kényszerének pusztá hiánya jelenthet egyéni szinten szabadságérzést. Irodalmi műben ábrázolt hasonló érzéseket egy másik elnyomó rendszerben Nobel-díjjal méltattak, bár az sem maradt kritika nélkül. Hogy a New Yorkban élő, magát német filozófusnak tartó, kétségkívül szovjet-orosz szocializációval is bíró egyén megnyilvánulásaiából lehet-e bármilyen „nemzetkarakterológiai” következtetést levonni – hát hogy is mondjam –, ehhez szinte mindent elsőprő akarát szükségeltetik a kör négyzetesítésére. A terhelhetőség vizsgálatakor azonban félő, hogy esetünkben az „orosz sibolejt”, melynek része az Európa és Ázsia közötti „vergődés” (egy másik esetben úgy hívták: kompország) és az erre adott történelmi válaszok, legalábbis „nemzetkarakterológiai” szempontból (és azt) nézve: partikularitások megfigyelésének tendenciózan összeállított halmaza.

Túl lehet lépni rajta, bár igaz, hogy amit a századforduló (XIX–XX.) tájékán a „diszciplína” előállított, az mai szemmel enyhén megmosolyogtató, aztán gyorsan ráfagy a mosoly a vizsgálódó arcára, amikor eljut az első és második világháborúig. Utána pedig legalábbis fenntartásokkal viszonyul az ilyesmihez.

Tamás Gáspár Miklós szerint Tillmann J. A. érvelése sovinizmus (*Pár szomorú sor*, *ÉS*, 2018/6., febr. 9.), Tillmann J. A. pedig többek között Rüdiger Safranski mondataival támasztja alá, hogy mindegy, mit gondol Tamás Gáspár Miklós, hiszen a fogalominfláció jelentéserózióval jár(t), és egyébként is az oroszok már a spájzban vannak (*Népek, lapok, minéműségek*, *ÉS*, 2018/7., febr. 16.). Mellékszál ugyan Rüdiger Safranski megnyilvánulása egy írás reakciójára adott reakcióban, mindamellett lehet, hogy nem mellékes: a Safranski-hivatkozás ebben az esetben biceg.

Egy korábbi írásban megkíséreltem felvázolni, miért volt problémás Safranski álláspontja (*A pragmatizmus kultúrája*, *ÉS*, 2016/14., ápr. 8.), és, bár azóta nagyon sok dolog változott, a helyzet cseppet sem javult, sőt.

A magát konzervatív pozíciókat felvevő baloldalinak nevező (kitűnő Goethe- és romantikaszakértő) Safranski a 2015 óta ismét napirendre került vitában (menekültek, bevándorók, integráció, identitás) sajnálatos módon saját paradigmájában rekedt (könyörgöm, milyen lenne az az évtizedek óta küzdő baloldal, amely a több mint másfél évszázad alatt kivívott jogokat próbálja, nem ritkán saját magával szemben, többé-kevésbé sikertelenül megvédeni, ha nem konzervatív? – „Wer hat uns verraten? Die Sozialdemokraten!”, illetve „Wer hatte Recht? Karl Liebknecht!”). A komolyan vehető és Safranskihoz méltó németországi kritikák még véletlenül sem morális jellegűek voltak, szigorúan pedig baloldalinak sem nevezhetők. Senki nem titulálta Safranskijt kultúrasszistának vagy akár Unmenschnek. A kritika arra vonatkozott, hogy a morális aspektuson kívül más, pragmatikus, reálpolitikai, identitáspolitikai etc. szempontokat nemhogy nem engedett közel magához, hanem látszólag fel sem fogta, hogy létezhetnek és léteznek ilyenek. Többek között Magyarországon ez úgy jelent meg, hogy „Németország a nyitott határokkal kompenzálja történelmi tetteit”. Németország visszatérően vagy náci, vagy kompenzál. Persze szigorúan a „nemzetkarakterológia” szerint. A kevés ma még komolyan vehető „nemzetkarakterológus” közül az egyik legkitűnőbb, Esterházy Péter ezt úgy fogalmazta meg egy frankfurti beszédében: „*Német gaztettekkel elfedni a saját gaztetteket, ez európai gyakorlatnak számít; a németgyűlölet mint a II.*

világháború utáni Európa fundamentuma.”

A „Willkommenskultur”-t Safranski mint társadalmi jelenséget politikai eszközként értette félre, amivel szintén nem volt egyedül. Álláspontját pedig még akkor is fenntartotta, amikor a Bundestag nagykoalícióban egymás után hozta a bevándorlásra, tartós maradásra, családegyesítésre vonatkozó, politikai eszközként is kétséges, egyébként pedig teljesen hatástalan, esetenként pedig kontraproduktív szigorításokat.

Safranski ezek után a szociális ellátórendszerek terhelhetőségének határait helyezte érvelése középpontjába (igaz, korábban elmulasztotta a szigorúan vett ökonómiai számítások összehasonlítását: mennyibe kerül a határok nyitva tartása és ezzel szemben mennyibe került volna a határok lezárása európai dimenzióban...), ami az évtizedek óta nem tapasztalt államkassza-többletbevételek hírei mellett immár a komikumot súrolta. Miután erre is felhívták a figyelmét, Rüdiger Safranski osztrák és svájci (konzervatív) orgánumban nyilatkozott meg visszatérően, amely nyilvánosságokban nem igazán kockáztatta, hogy a látszólag bevándorlásszeptikus pozícióját kritika érje – *„élvezte a vélemény komfortját, a gondolat kényelmetlensége nélkül”*.

A „Willkommenskultur” mint társadalmi jelenség, legalábbis ideig-óráig, többségi pozíciónak számított, meglepő volt, és szintén ideig-óráig a média egy része ezt meglovagolta. Negatív referenciájaként a kilencvenes évek menekülthelyzetére adott gyalázatos megnyilvánulások szolgáltak. Politikusoknál szintén ideig-óráig maximum a hallgatólagos beleegyezés és a halk támogatás jelentette a társadalmi jelenség elfogadását. Az ellátást, majd pedig az integrációt elősegítő erőforrások mobilizálása és csoportosítása inkább a hivatalokra, civilszervezetekre és önkéntesekre maradt. A 2015-ös szilveszteri kölni események, majd pedig a decemberi berlini terrortámadás (és további tragikus esetek) ezen változtattak. A múlt szeptemberi választások kimenetele pedig megerősítette a változásokat.

Safranski nem csupán a Tillmann J. A. által hivatkozott interjúban (*Neue Zürcher Zeitung*, 2017. május 6.) táncolt kissé vissza korábbi gondatlan megnyilatkozásaitól, majd magát viktimizálva próbálta menteni helyzetét, miközben a médiát támadta. Ismételten: Rüdiger Safranskit – ha kritizálták – nem azért kritizálták, mert nem valamilyen „üdvözlégykultúra” beszédrendje szerint nyilatkozott, hanem azért, mert saját magát megszegyenítve leegyszerűsített komplex folyamatokat, és látszólag beállt a nem csupán kultúrrasszisták sorába, de legalábbis akarva-akaratlan megnyilatkozásaival eszközként szolgált az érvelésükhöz. Aki ma bevándorlásszeptikus vagy akár bevándorlásellenes álláspontot képvisel a nyilvánosságban, nem sokat kockáztat, hasonlóan például Donald Trump ostromához, a gravitáció vagy a Föld gömbölyűségének elismeréséhez. Többségi álláspontok idővel változhatnak.

Immár csupán annyi szorulna tisztázásra, többséginek mondható-e ma Magyarországon egy proorosz pozíció – már ha van bármilyen, azt leszámítva, hogy Putyin gonosz (de hazafi), Orbán gonosz (de hazafi), és ebből az jön ki, hisz más nem jöhet, hogy „az oroszok” gonoszok... Nem tudom, hogy létezik-e olyan felmérés, amely „a magyarok” proorosz pozícióját mutatja, de tartok attól, hogy Tillmann J. A. „oroszkritikus” hozzáállásával nem sokat kockáztat. Ahogy egyébként Rüdiger Safranski sem. Safranski ostromozza a sajtót, kicsit sóvárog a régi szép idők után, amikor a jobboldal konzervatív volt. Mára nagyítóval kell keresni a konzervatív pozíciókat a jobboldalon, Európában kizárólag konzervatív pozíciókkal nem igazán lehet választást nyerni. Ekkor pedig egy másik témával állunk szemben, ami azonban immár lazábban sem tartozik az itt tárgyaltakhoz. Mégpedig az, hogy valóban hatalmas identitáskriszisben van Európában a szociáldemokrácia, és ez a krízis csaknem 15 éve tart, de ehhez mérhető krízisben csupán a konzervativizmus van legalább az ezredforduló óta. A harmadikutas, agendás szocdem projektek bukása óta a jobboldal egyik választási győzelmről a másikra bukácsol, a kormányzás mellett felmérni, elemezni, stratégiát kidolgozni nem maradt idő. Majd pedig amikor valaki mégis meg-megállt itt-ott, akkor a polgári, konzervatív eszmékből politikai termék lett, eszköz a pillanat uralására... És akkor ismét el lehet kezdeni tűnődni Boris Groys kiábrándultságán és esetleges frusztráltságán. Az identikus tapasztalatok aligha állnak meg országhatárokon, tehát úgy tűnik, hogy a „nemzetkarakterológián” túl is van élet.

